

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის ინსტიტუტი, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის დაფინანსებით, სამი წლის მანძილზე (2016-2018) ახორციელებდა პროექტს, რომელიც მიზნად ისახავს ანის-შირაკის, როგორც გამორჩეული მრავალკულტურული გარემოს, შეძლებისდაგვარი მომცველობით წარმოჩენას, ამასთან მასში არსებული სხვადასხვა კულტურული მემკვიდრეობის შრეებთან ერთად, ქართული პოლიტიკური, აღმსარებლობითი და მხატვრული მემკვიდრეობის თანაარსებობასთან დაკავშირებული მხარეების შესწავლას. პროექტის განხორციელების შედეგად გამოვლენილი მასალები მრავალმხრივ სრულყოფს ანისის, როგორც სხვადასხვა კულტურული წრის შეხვედრისა და ურთიერთმიმართების გარემოს სურათს, ამასთანავე ახალი კუთხით წარმოაჩენს სამხრეთი კავკასიის ვრცელ რეგიონში მიმდინარე ეთნოკონფესიურ თუ კულტურულ პროცესებს, როგორც საქართველოს სახელმწიფოს, ისე ეკლესიის მიმართებებს მათთან, საზოგადოდ – ქართული კულტურული მემკვიდრეობის ადგილსა და როლს ამ პროცესებში.

პროექტზე მუშაობის შედეგად გამოვლენილ და შესწავლილ მასალებში, წერილობითი წყაროების გვერდით, ერთიანდება არქეოლოგიური მონაპოვარი, ნუმიზმატიკა, ლაპიდარული და ფრესკული ეპიგრაფიკა, ხუროთმოძღვრება და კედლის მხატვრობა, აგრეთვე საარქივო მასალები – დოკუმენტები, საველე დღიურები, ფოტოები – რომლებიც ქალაქის ისტორიის სხვადასხვა ეტაპთან და მის კვლევასთანაა დაკავშირებული. ამ მასალის აღნუსხვა და შესწავლა ანისის, როგორც სხვადასხვა კულტურული მემკვიდრეობის თავშეყრის ადგილის, მრავალმხრივ საგულისხმო სურათს სახავს, ამასთან ახალი კუთხით წარმოაჩენს ამ სურათში ქართული მემკვიდრეობის თანამონაწილეობის ხასიათსა და მასშტაბებს.

პროექტის განხორციელების შედეგებმა თავი მოიყარა სამტრედიელში, რომლის პირველი და მეორე ტომები ეთმობა გამოკვლევებს, ხოლო მესამეში თავმოყრილია კვლევის შედეგად გამოვლენილი და აღნუსხული მასალები.

პირველი ტომი ისტორიოგრაფიული ნარკვევით იწყება; შემდეგ ვრცელი გამოკვლევა ეძღვნება ანისის პოლიტიკური ისტორიის, ისტორიული და საეკლესიო გეოგრაფიის საკითხებს; საგანგებო ნაკვეთში განხილულია ანისის საქალაქო ცხოვრების ცალკეული მხარეები, რომელიც სხვადასხვა ეთნოკულტურული წრის – მათ შორის ქართულის – თანაარსებობით იქმნებოდა; მოკლედია განხილული ანის-შირაკის ქართული ნუმიზმატიკური მასალა; დახასიათებულია ქალაქის საფორტიფიკაციო სისტემა, მისი ჩამოყალიბების ეტაპები, მათ შორის – საქართველოს სამეფოს მფლობელობის პერიოდის მასშტაბური აღმშენებლობა და ცალკეული კონსტრუქციულ-მხატვრული მახასიათებლები; განხილულია ანისის საეკლესიო-სააღმშენებლო სკოლის ის ძეგლები, რომელთა მხატვრული იერსახეც

სხვადასხვა მხატვრული წრის – მათ შორის ქართულის – მახასიათებელთა თანაარსებობითა და ერთიანობით იქმნებოდა.

მეორე ტომი მთლიანად დაეთმო გამოკვლევას ანისის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფერწერული ანსამბლის – ტიგრან ჰონენცის საფასით აგებული წმ. გრიგოლის ეკლესიის, მისი კარიბჭის და ეკედერის ფრესკების შესახებ. მოხატულობების საგანგებო კვლევამ შესაძლებელი გახადა მათ შექმნასთან დაკავშირებული არაერთი არსებითი საკითხის ნათელქმნა და დაზუსტება. მათ შორისაა ფერწერული ანსამბლის პროგრამის საზოგადო საზრისი და მისი მიმართება ქართველთა სამეფოს მფლობელობის ეპოქის ანისისა და სამხრეთი კავკასიის პოლიტიკურ, აღმსარებლობით და კულტურულ რეალიებთან, ისევე როგორც წმ. გრიგოლ პართელის ცხოვრების ციკლში აღბეჭდილი, ეთნოკულტურული ტენდენციები და ციკლის საზრისის წანამდგვრები, რაც, გარკვეული ისტორიული ეტაპისთვის, საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს ეკლესიის მიზანდასახულობასთან იყო დაკავშირებული.

მესამე ტომში შეძლებისდაგვარად სრულად იქნა თავმოყრილი ანის-შირაკისა და საქართველოს ურთიერთობის სხვადასხვა მხარეთა ამსახველი ქართული, სომხური, ბიზანტიური, არაბული, სირიული, სპარსული, ოსმალური და რუსული ნარატიული წყაროები; ერთიანი კორპუსის სახით ქვეყნდება ანისისა და მისი შემოგარენის ის ეპიგრაფიკული ძეგლები, – სახელდობრ, ქართული და სომხური ლაპიდარული, აგრეთვე ქართული და ბერძნული ფრესკული წარწერები – რომლებიც ასახავს ანისსა და ისტორიულ შირაკში მიმდინარე, ქართულ მემკვიდრეობასთან დაკავშირებულ, პოლიტიკურ, აღმსარებლობით, კულტურულ პროცესებს; ამას მოსდევს კატალოგები, სახელდობრ, ქვეყნდება – ქართული სახელმწიფოს მფლობელობის ეპოქის ნუმიზმატიკური მასალა, რომელიც ყარსის მუზეუმშია დაცული; ყარსის მუზეუმში დაცული რელიეფი ქართული წარწერით; საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში დაცული არქეოლოგიური მასალები ანისიდან. ტომის ბოლო ნაკვეთში გაერთიანდა ანისისა და საქართველოს ურთიერთობების ამსახველი საარქივო დოკუმენტები.

პროექტის განხორციელებაში მონაწილეობდნენ: ზაზა სხირტლაძე (პროექტის ხელმძღვანელი), გიორგი ჭეიშვილი, ენტონი ისტმონდი, ირინე გივიაშვილი, ირინე ელიზბარაშვილი, ნატალია ტურაბელიძე, ნანა სიხარულიძე, ვლადიმერ კეკელია, ირმა ხოსიტაშვილი, ნელი ჩაკვეტაძე, ჯიმშერ ჩხვიმიანი, ნინო ბაგრატიონი, ვიოლა ტულუში, ზეინაბ გურჯიძე. შემდგომში პროექტის განმახორციელებელ ჯგუფს შემოუერთდნენ თეო ჯალაღანია, მაია პატარიძე, ირაკლი ფაღავა და ირაკლი თეზელაშვილი.

სამტომეული დაიბეჭდა საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის ეროვნული სააგენტოს და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფინანსური მხარდაჭერით.

სარჩევი

ილუსტრაციების სია

xv

თავი I

ანისი და ქართული კულტურული მემკვიდრეობა XIX საუკუნისა
და XX საუკუნისა დასაწყისის სამოგზაურო და სამეცნიერო

ლიტერატურაში

ნატალია ტურაბელიძე

5

თავი II

ანისი ქართულ სახელმწიფოში

გიორგი ჭეიშვილი

45

თავი III

საქალაქო ცხოვრება ანისში არქეოლოგიური მასალების მიხედვით

ჯიმშერ ჩხვიმიანი

153

თავი IV

ანისი და ქართული ნუმიზმატიკა

ირაკლი ფაღავა, მაია პატარიძე, ჯიმშერ ჩხვიმიანი

187

თავი V

ანისის საფორთიფიკაციო სისტემა – მფლობელობა და აღმშენებლობა

თეო ჯალაღანია

201

თავი VI

ანისის სამკლესიო ხუროთმოძღვრება

და ქართული მხატვრული ტრადიცია

ირინე გივიაშვილი

241

შემოკლებები

387

ბიბლიოგრაფია

389

საძიებლები

415

სარჩევი

ილუსტრაციების სია

ix

ანისის წმ. გრიგოლის ეკლესიის, კარიბჭისა და ეკვდერის მოხატულობები

წმ. გრიგოლის ეკლესიის მოხატულობის იკონოგრაფიული პროგრამა

ზაზა სხირტლაძე, ნელი ჩაკვეტაძე

5

წმ. გრიგოლის ცხოვრების ციკლი

ნანა სიხარულიძე

143

ქართლის მოქცევის ხატოვანი ისტორია

ნელი ჩაკვეტაძე

261

წმ. გრიგოლის ეკლესიის ფრესკების

მხატვრული მახასიათებლები

ზაზა სხირტლაძე, ნელი ჩაკვეტაძე

274

კარიბჭის მოხატულობა

ზაზა სხირტლაძე, ნელი ჩაკვეტაძე

290

ჩრდილო-დასავლეთი ეკვდერის ფრესკები

ზაზა სხირტლაძე, ნელი ჩაკვეტაძე

322

წმ. გრიგოლის ეკლესიის

მოხატულობის ისტორიისათვის

ზაზა სხირტლაძე

328

წმ. გრიგოლის ეკლესიისა და მისი მოხატულობის

ეთნოკონფესიური კუთვნილებისათვის

ნანა სიხარულიძე, ზაზა სხირტლაძე

338

შემოკლებები

399

ბიბლიოგრაფია

401

საძიებლები

431

სარჩევი

ილუსტრაციების სია

ix

თავი I

ანისი – შირაპი და საქართველო პირველწყაროებში

გიორგი ტყეშელი, ზაზა სხირტლაძე

5

თავი II

ანისი – შირაპი და საქართველო: ნაქალაქარის და მისი შემოგარენის
ლაპიდარული და ფრესკული წარწერები

ლაპიდარული წარწერები

ქართული წარწერები

ზაზა სხირტლაძე

ვლადიმერ კეკელიას მონაწილეობით

131

სომხური წარწერები

ვლადიმერ კეკელია

166

ფრესკული წარწერები

ზაზა სხირტლაძე

ნელი ჩაკვეტაძის მონაწილეობით

207

თავი III

ანისის და საქართველოს ურთიერთობების ამსახველი სიძველეები თურქეთის და საქართველოს მუზეუმებში

ყარსის მუზეუმის ქართული მონემები
ირაკლი ფაღავეა, მათა პატარიძე, ჯიმშერ ჩხვიმიანი

313

რელიეფი ქართული წარწერით ყარსის მუზეუმიდან

ნატალია ტურაბელიძე

355

საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში დაცული
არქეოლოგიური მასალა ანისიდან

ჯიმშერ ჩხვიმიანი

361

თავი IV

ანისი და საქართველო – საბრძოლო მასალები

ანისის ქართული სიძველეები დიმიტრი ბაქრაძის სახელე დღიურში

ზაზა სხირტლაძე

369

ანისი XIX საუკუნის მიწურულს: წმ. გრიგოლის ეკლესიაში
მართლმადიდებლური ღმრთისმსახურების აღდგენის
და მონასტრის დაარსების ცდები

ზაზა სხირტლაძე

395

ანისის წმ. გრიგოლის ეკლესია: ნიკოლაი სინოვის სახელე
დღიურები და მოხსენება

ზაზა სხირტლაძე

ნიკოლაი სმირნოვის და ირაკლი თებელაშვილის მონაწილეობით

437

დიმიტრი გორდენკოს სამეცნიერო მასალები ანისის
წმ. გრიგოლის ეკლესიის მოხატულობის შესახებ

ზაზა სხირტლაძე, ირაკლი თებელაშვილი

523

შემოკლებები

535

ბიბლიოგრაფია

537